

BEZROBOCIE A POTRZEBA UPOWSZECHNIANIA DORADZTWA ZA WODOWEGO W SZKŁACH

W artykule zostały przeanalizowane przyczyny i skutki bezrobocia jako zjawiska społecznego. Udowadnia się konieczność upowszechniania doradztwa zawodowego w szkołach.

Bezrobocie - jego przyczyny i skutki

Jednym z najważniejszych problemów społecznych, który pojawił się w Polsce po 1989 roku, jest bezrobocie. W znaczący sposób pogorszyła się egzystencja wielu osób, które wskutek wielu przemian społecznych i gospodarczych zostali pozbawieni pracy, m.in. w wyniku prywatyzacji, likwidacji zakładów pracy bądź ich restrukturyzacji.

Analizując rozmiary bezrobocia w ciągu ostatnich lat oraz zgłębiając jego przyczyny można stwierdzić, że ani społeczeństwo, ani władze państwowe nie spodziewały się tak dużego bezrobocia w tak wielu obszarach gospodarki. Skutki bezrobocia dotknęły nie tylko jednostek, które straciły miejsca zatrudnienia lub nie mogły znaleźć pracy zgodnej z posiadanym przygotowaniem zawodowym, ale także całych rodzin. Zjawisko to w niektórych regionach kraju osiągnęło tak katastrofalne rozmiary, że przyniosło za sobą dysfunkcje wielu obszarów życia społecznego. Osoby dotknięte bezrobociem, bez względu na wiek, mają ograniczone możliwości realizacji swoich potrzeb i zainteresowań, ale także - a może przede wszystkim - nie są w stanie zapewnić swoim rodzinom warunków skromnej, godnej egzystencji.

Z licznych badań prowadzonych przez socjologów i polityków społecznych wynika, że dla wielu rodzin, w których są osoby bezrobotne (pozbawionych niekiedy jedyne źródła dochodu), w sposób drastyczny pogorszył się standard życia i nastąpiła utrata bezpieczeństwa socjalnego.

Co zatem należy rozumieć pod pojęciem bezrobocia?

Bezrobocie jest problemem złożonym i trudnym do jednoznacznego zdefiniowania. Najogólniej rzecz ujmując, bezrobocie można określić jako brak pracy zarobkowej dla osób będących w określonym wieku, które są gotowe do pracy oraz tej pracy poszukują [1: 20-21].

Ekonomiści określają bezrobocie jako „niepełne wykorzystanie jednego z czynników wytwórczych, stan nierównowagi między podażową (zasoby pracy), a popytową (miejsca pracy) stroną zatrudnienia” [2: 17].

Socjologowie uznają, że bezrobocie „jest stanem bezczynności zawodowej jednostek zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość jej

podjęcia z podkreśleniem, że chodzi tu przede wszystkim o jednostki, dla których podstawą egzystencji są dochody z pracy” [2: 18].

Bezrobocie rozumiane jest przez psychologów jako „utrata dochodów, dobrowolnej wymiany przywilejów i zobowiązań, utrata zależności instytucjonalnej oraz utrata pracy kontraktowej” [3: 22].

Odnosząc się do przytoczonych definicji można stwierdzić, iż wskazują one na społeczne skutki bezrobocia i konsekwencje, jakie z tego faktu wynikają dla jednostki, rodziny oraz społeczności, w której problem bezrobocia występuje. Ponadto, fakt swobodnego dysponowania budżetem własnym i budżetem rodziny ma znaczący wpływ na ustalanie ważnych dla jednostki priorytetów.

Jakie są główne przyczyny bezrobocia?

Wśród teoretyków i praktyków zajmujących się omawianym zagadnieniem funkcjonuje pogąd, że przyczyn bezrobocia można upatrywać między innymi w następujących problemach:

- pracodawcy w okresie recesji gospodarczej najczęściej zwalniają tych pracowników, którzy są aktualnie zbędni w zakładzie pracy, aby na ich miejsce przyjąć tych, którzy są niezbędni dla rozwoju zakładu (*bezrobocie koniunkturalne*);
- istnieje dość duży popyt na pracę, ale osoby jej poszukujące nie mają odpowiedniego przygotowania i nie potrafią sprostać wymaganiom nowoczesnej techniki i technologii; obecnie większość stanowisk w zakładach pracy zastępowana jest przez urządzenia sterowane komputerem, co wiąże się ze znacznym zmniejszeniem miejsc pracy (*bezrobocie strukturalne*);
- występuje wyraźna dysfunkcja na rynku pracy pomiędzy podażą i popytem; najczęściej problem ten dotyczy osób, które posiadają konkretny zawód bądź wykształcenie, ale nie mają tych kwalifikacji zawodowych, na które jest zapotrzebowanie na rynku pracy (*bezrobocie fluktuacyjne*);
- położenie geograficzne, struktura społeczno-gospodarcza, poziom urbanizacji, rozwój infrastruktury - to czynniki, jak wynika z badań B. Krzemińskiej, warunkujące rozmiary bezrobocia [4: 148]; osoby poszukujące pracy na ogół nie znają obowiązujących przepisów (np. Kodeksu pracy) oraz rzadko śledzą inicjatywy i przedsięwzięcia dotyczące przeciwdziałania bezrobociu w skali kraju, regionu czy najbliższego środowiska zamieszkania (Por. J. Koral: Etyczno-społeczne aspekty bezrobocia w świetle doświadczeń polskich. Warszawa 2004, s.75-87);
- prowadzone badania dowodzą, że bezrobocie spowodowane jest niedociągnięciami w funkcjonowaniu systemu pośrednictwa pracy; urzędy pracy nie podejmują działań zmierzających do efektywnego

- poszukiwania pracy dla osób w nich zarejestrowanych; ich działalność sprowadza się najczęściej do rejestracji osób bezrobotnych i wypłacania różnych form zasiłków;
- osoby bezrobotne są także mało aktywne w poszukiwaniu pracy; zarejestrowanie w urzędzie pracy (w ich ocenie) zwalnia od osobistego poszukiwania pracy i zatrudnienia się;
  - większość bezrobotnych, to ludzie młodzi poniżej 35 roku życia, częściej kobiety niż mężczyźni oraz osoby, które legitymują się niskim poziomem wykształcenia;
  - jednej z głównych przyczyn bezrobocia, zwłaszcza w latach 90-tych XX wieku, należy upatrywać w systemie edukacyjnym, który w niewielkim stopniu reagował na potrzeby rynku pracy; programy nauczania realizowane w szkołach nie były, a i nadal nie są dostosowane do realnych potrzeb i perspektyw rozwoju kraju, nie inspirują do podejmowania nowych inicjatyw gospodarczych, społecznych czy kulturalnych, dlatego większość absolwentów szkół (na różnych poziomach kształcenia) nie znajduje zatrudnienia, powiększając liczbę bezrobotnych; ponadto programy nauczania są mało elastyczne, nie zmieniają się od lat i zbyt wolno dostosowują się do potrzeb rynku pracy i gospodarki; są głównie teoretyczne, zbyt ogólne i nie korespondują z aktualnymi potrzebami, np. nowoczesnymi technikami i technologiami; zbyt mało jest w nich przedmiotów (oraz godzin przeznaczonych na ich realizację) obejmujących zagadnienia praktycznej nauki zawodu oraz łączenia teorii z praktyką, a także staży zawodowych; pracodawcy wymagają obecnie od kandydatów do pracy dobrego przygotowania teoretycznego oraz praktycznego doświadczenia zawodowego (3-5-letniego); absolwenci szkół mają zatem małe szanse znalezienia ciekawej, satysfakcjonującej pracy [Por.: 4].

Bezrobocie powoduje straty nie tylko gospodarcze, ale także społeczne i psychologiczne. Utrata pracy i długotrwały brak możliwości ponownego zatrudnienia jest dla każdego człowieka negatywnym doświadczeniem życiowym, powodującym duży dyskomfort psychiczny, który nasila się w miarę wydłużania okresu bezrobocia. Najczęściej status bezrobotnego wywołuje zmniejszenie odporności psychicznej, nieadekwatne reakcje na zmiany zachodzące w najbliższym otoczeniu, na uwagi ze strony najbliższej rodziny, zniechęcenie, nudę, apatię, frustrację, zachowania agresywne, poczucie bezsilności, rezygnację z różnego rodzaju działań i aktywności [5: 352-353].

Potrzeba upowszechniania doradztwa zawodowego

Odnosząc się do wcześniejszych rozważań dotyczących wybranych przyczyn i skutków bezrobocia, skoncentruję się na roli i zadaniach doradcy

zawodowego, zwłaszcza w systemie kształcenia młodzieży.

Jak należy rozumieć istotę doradztwa zawodowego?

Tadeusz Nowacki określa doradztwo zawodowe, zwane często poradnictwem zawodowym, jako „system rozwijany szczególnie w okresie, gdy coraz bardziej niepewna staje się możliwość wykonywania jednego zawodu w ciągu całego życia, a jednocześnie istnieją liczne grupy bezrobotnych poszukujących możliwości zatrudnienia” [6: 184].

Dodać przy tym należy, że przed doradztwem zawodowym – jak to podkreśla M. Podgórný - stoi olbrzymie wyzwanie polegające nie tylko na pracy z bezrobotnym klientem, ale także na wcześniejszej dogłębnej analizie, która jest podstawą zintensyfikowania strategii bezrobotnej jednostki. Jedynie dogłębna i precyzyjna analiza jest kluczem do profesjonalnej i przynoszącej efekty pomocy [7: 312].

Biorąc pod uwagę przytoczone definicje oraz teoretyczne rozważania R.Lamba [8: 13] i A.Kargulowej [9: 37] na ten temat można uznać, że doradca zawodowy oraz osoba poszukująca pracy, to dwa podmioty, które powinny wspólnie podejmować działania uwzględniające możliwości, oczekiwania, a także wymagania stawiane na rynku pracy. Doradca zawodowy powinien przy tym udzielać nie tylko porad i wskazówek, które przyczynią się do rozwiązania problemów, ale również informacji na temat:

- możliwości awansu zawodowego,
- przewidywanych zarobków,
- aktualnej sytuacji na rynku pracy,
- centrów informacji zawodowej,
- poradnictwa psychologicznego,
- szkół przygotowujących kandydatów do danego zawodu, kursów, szkoleń itp.

Z analizy badań przeprowadzonych przez studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej ZNP w Warszawie w ramach seminariów dyplomowych (licencjackich i magisterskich) w latach 2003-2006 pod kierunkiem S. Kwiatkowskiego, Z. Kramka, E. Sałaty, L. Korczak [10, 11, 12, 13] oraz oficjalnych raportów [14] wynika, że od wielu lat bezrobocie w Polsce znacząco wzrasta. Każdego roku liczbę bezrobotnych powiększają absolwenci szkół ogólnokształcących i innych szkół średnich. Sytuacja ta jest szczególnie niepokojąca, gdyż w najbliższych latach ponad milion młodych ludzi rozpoczynających dorosłe życie będzie poszukiwało pracy. Z danych Urzędów Pracy wynika, iż pracodawcy niechętnie zatrudniają młodzież, która nie posiada zawodu oraz praktyki zawodowej. Koszt przyuczenia młodego człowieka do zawodu jest dla nich zbyt wysoki, a czas potrzebny na jego realizację - zbyt długi.

Badania dowodzą również, że coraz wyraźniej zaznacza się brak zgodności wyuczonego zawodu z aktualnymi potrzebami rynku pracy.

Jednocześnie młodzi ludzie wykazują bierność (niski poziom aktywności) w poszukiwaniu pracy. Urzędy Pracy powszechnie sygnalizują potrzebę wprowadzenia do programów nauczania przedmiotu umożliwiającego młodzieży zapoznanie się z mechanizmami rządzącymi rynkiem pracy i metodami poszukiwania zatrudnienia.

Od wielu lat dostrzegana jest potrzeba zatrudniania w szkołach osób, które pełniłyby funkcję doradcy zawodowego. Już w 1975 roku ratyfikowano w Polsce Konwencję Międzynarodowej Organizacji Pracy, ale w tym okresie, kiedy zatrudnienie w Polsce było zagwarantowane, nie miała ona praktycznego znaczenia. Gospodarka rynkowa wymusiła jednak potrzebę sprawnego działania poradnictwa i doradztwa zawodowego.

Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku [15] zobowiązuje placówki oświatowe do przygotowania uczniów do zawodu i kierunku kształcenia. Odnotowania w tym miejscu wymaga fakt, że w miarę uświadamiania sobie przez Rządzących i Ustawodawcę rozmiarów bezrobocia wśród ludzi młodych, w kolejnych nowelizacjach tej ustawy formułowano następujące zadania dla systemu oświaty:

- dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy (art. 1 pkt 13, obowiązujący od 1995 r.);
- przygotowanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia (art. 1 pkt 14, obowiązujący od 21 października 2001 r.);
- kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym (art. 1 pkt 13 a, obowiązujący od 21 sierpnia 2003 r.)

Kolejne uszczegółowienie zasad w tym obszarze przyniosło rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2001 roku.

Dalsze, znaczące dla omawianej problematyki, regulacje prawne uchwalono w latach 2001-2003 [16]. Wskazują one na potrzebę prowadzenia w szkołach zajęć z doradztwa zawodowego przez szkolnego doradcę zawodowego, nauczyciela, pedagoga bądź psychologa. W świetle przywołanych aktów prawnych (por. przypisy 15 i 16) należy stwierdzić, że do podstawowych zadań publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych należy m.in. pomoc uczniom w dokonywaniu wyboru kształcenia, zawodu i planowania kariery zawodowej. Poradnia – zatrudniająca obok pedagogów, psychologa, logopedy, rehabilitanta, socjologa doradców zawodowych - realizuje zadania m.in. przez doradztwo i działalność informacyjną. Istotne jest przy tym to, że pracownicy Poradni realizują działania również poza poradnią, wśród dzieci, młodzieży, w tym w środowisku rodzinnym.

Szczególne znaczenie dla omawianej problematyki ma Rozporządzenie MENiS z dnia 7 stycznia 2003 r., w którym szczegółowo określono zadania

publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym także doradcy zawodowego. Zgodnie z § 15 ust. 6 do jego zadań należy w szczególności: systematyczne diagnozowanie zapotrzebowania uczniów na informacje edukacyjne i zawodowe oraz na pomoc w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej; gromadzenie, aktualizacja i udostępnianie informacji edukacyjnych i zawodowych właściwych dla każdego poziomu kształcenia; wskazywanie uczniom, rodzicom i nauczycielom dodatkowych źródeł informacji na poziomie regionalnym, ogólnokrajowym, europejskim dotyczących rynku pracy, trendów rozwojowych w tym zakresie, programów edukacyjnych Unii Europejskiej. Do zadań doradcy zawodowego należy także prowadzenie grupowych zajęć aktywizujących, przygotowujących do świadomego planowania kariery, koordynowanie działalności informacyjno-doradczej prowadzonej przez szkoły, wspieranie nauczycieli i współpraca z radą pedagogiczną w zakresie tworzenia wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego.

Jak te przepisy funkcjonują w rzeczywistości szkolnej?

Z przeprowadzonych w czterech gimnazjach badań [Zob.: 11] wynika, że doradztwem zawodowym zajmowali się pedagog lub psycholog, bardzo rzadko nauczyciele. W badanych szkołach sporadycznie prowadził zajęcia profesjonalnie przygotowany doradca zawodowy, zatrudniony jednak w innej niż szkoła instytucji. Z wypowiedzi badanych nauczycieli wynika, że uczniowie interesują się różnymi kierunkami kształcenia i są zainteresowani zajęciami poświęconymi problematyce wyboru zawodu (71,4% wypowiedzi), ale rzadko zwracają się do nich o poradę, jaki wybrać zawód. 14,3% badanych nauczycieli wskazało, że uczniowie nigdy nie zwracali się do nich o pomoc i specjalistyczną poradę. Zaledwie 28,6% nauczycieli wiedziało o tym, że uczniowie mieli wykonane testy predyspozycji zawodowych a także brali udział w warsztatach rozwoju uzdolnień i talentów, a 10,7% stwierdziło, że nie interesowało się tym problemem. Byli też tacy nauczyciele, którzy przyznali się, że o takich zajęciach w ogóle nie wiedzieli.

Przytoczone dane budzą zaniepokojenie, ponieważ świadczą o minimalnym zainteresowaniu nauczycieli problemami wyboru przez uczniów właściwego - zgodnego z ich zainteresowaniami i predyspozycjami - zawodu.

Na uwagę zasługuje fakt, że aż około 70% rodziców zwraca się do wychowawców z pytaniami dotyczącymi dalszego kształcenia i przyszłej pracy zawodowej ich dzieci.

Niepokojącym zjawiskiem jest również to, że kwestie dotyczące problemów związanych z doradztwem zawodowym nigdy nie były przedmiotem dyskusji rad pedagogicznych (28,6% wypowiedzi

nauczycieli), zaś sporadycznie podejmowano dyskusje na ten temat zdaniem 39,3% badanych [11: 19-24].

Jak zatem mają w przyszłości funkcjonować na rynku pracy absolwenci badanych szkół, jeśli w szkole nie otrzymali profesjonalnego przygotowania do radzenia sobie z problemami gospodarki rynkowej?

Z wypowiedzi badanych nauczycieli wynika, że informacje o rynku pracy uczniowie znajdują najczęściej w bibliotece (30,7% wypowiedzi), dowiadują się o nich z gazetek i tablic informacyjnych rozmieszczonych w szkole (28,8% wypowiedzi), podczas godzin wychowawczych (32,8% wypowiedzi), od doradcy zawodowego (1,9% wypowiedzi). 5,8% nauczycieli udzieliło odpowiedzi, że nie wie, gdzie uczniowie uzyskują takie informacje.

Jak wykazują badania, absolwenci szkół, poszukując swojej pierwszej pracy, oczekują nie tylko atrakcyjnego stanowiska, ale także wysokiego wynagrodzenia. Często niechętnie podchodzą do podejmowania pracy poza miejscem zamieszkania oraz do pracy niezwiązanej z wyuczonym zawodem.

Do najczęściej stosowanych form doradztwa nauczyciele zaliczyli: konsultacje indywidualne (16,6%), spotkania z doradcą (11,5%), warsztaty (8,9%), spotkania z przedstawicielami różnych zawodów (7,8%).

Zdaniem badanych - stopień upowszechnienia w szkołach doradztwa jest niewystarczający. Większość respondentów uznała, że doradztwo zawodowe w ich szkole jest rozwinięte w stopniu umiarkowanym (wskazuje na to połowa badanych), 28,6% oceniło, że słabo, a 21,4%, że wcale się nie rozwija [11: 25].

Badani nauczyciele w pełni zdają sobie jednak sprawę z tego, że młodzież niewiele wie o funkcjonowaniu rynku pracy, o trudnościach w znalezieniu pracy, potrzebach i oczekiwaniach pracodawców, rozmiarach bezrobocia i działaniach związanych z ograniczaniem czy niwelowaniem jego skutków (programy rządowe, lokalne, inicjatywy resortowe itp.).

Brak w szkole profesjonalnego, zatrudnionego na cały lub część etatu, doradcy zawodowego powoduje, że nauczyciele sami podejmują trud wprowadzania elementów poradnictwa zawodowego dla uczniów, chociaż dysponują niewielką wiedzą na ten temat. Do najczęściej podejmowanych działań należą:

- rozmowy na temat popularnych i najbardziej poszukiwanych zawodów;
- spotkania z przedstawicielami różnych zawodów (spotkania z rodzicami uczniów);
- udzielanie informacji o szkołach średnich w najbliższej okolicy;
- śledzenie odpowiednich informatorów (nabywanie umiejętności korzystania z zawartych w nich informacji);

- udział w giełdach edukacyjnych;
- zachęcanie do korzystania z porad publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych;
- organizowanie dyskusji i zajęć praktycznych dotyczących poszukiwania pracy;
- udział w seminariach i warsztatach na temat podstawowych przepisów obowiązujących przy zatrudnianiu, predyspozycji zawodowych, problemów pracy w Unii Europejskiej, kształtowania umiejętności praktycznych, takich jak: przygotowanie listu motywacyjnego, autoprezentacja, pierwsza rozmowa z pracodawcą itp. [11: 27-29].

Odwołując się do rozważań teoretycznych dotyczących przyczyn i skutków bezrobocia, potrzeby niwelowania jego rozmiarów w naszym kraju oraz analizy przytoczonych wyników badań nasuwa się następujący wniosek. Wczesne prowadzenie i upowszechnianie doradztwa zawodowego w szkołach - począwszy od szkół gimnazjalnych - stwarza młodzieży szansę, po zdobyciu wykształcenia i zawodu, na znalezienie odpowiedniej pracy. Działania takie pozwolą, jak sądzę, na zmniejszenie w przyszłości ogromnej liczby osób bezrobotnych.

Istnieje w związku z tym pilna potrzeba utworzenia w szkołach stanowiska szkolnego doradcy zawodowego, który potrafiłby pomóc młodym ludziom w wyborze zawodu, w zaplanowaniu - wspólnie z uczniem - dalszej drogi edukacyjnej. Profesjonalne działania i pomoc doradcy zawodowego, który funkcjonuje blisko ucznia i współpracuje z nim, z pewnością przyczyni się do podejmowania trafnych decyzji zawodowych i edukacyjnych. Uczniowie, korzystający z pomocy doradcy zawodowego, mają większą szansę ukończenia takiej szkoły i wybrania takiego zawodu, który w przyszłości będzie dla nich satysfakcjonujący. Doradca zawodowy powinien także współpracować z rodzicami ucznia, którzy potrzebują często pomocy i fachowej porady, zwłaszcza gdy przy wyborze dla dziecka przyszłego zawodu realizują własne niespełnione marzenia, nie biorąc przy tym pod uwagę ani możliwości intelektualnych, psychicznych oraz fizycznych dziecka, ani realów rynkowych.

Niezbędna jest także ścisła współpraca doradcy zawodowego z nauczycielem-wychowawcą - który najlepiej zna ucznia i jego potrzeby, aby wspólnie planować działania służące rozwijaniu zainteresowań ucznia oraz jego predyspozycji.

Zadaniem doradcy zawodowego pracującego w szkole byłoby nie tylko określanie i podpowiadanie, jaki zawód będzie dla ucznia najbardziej odpowiedni, ale także nauczenie go, jak powinien postępować i reagować na zmieniający się szybko rynek pracy, jak umiejętnie dostosowywać się do oczekiwań pracodawców. Doradca zawodowy ma również za zadanie

informować uczniów o dostępnych typach szkół, kierunkach kształcenia, programach nauczania, zasadach rekrutacji do szkół, możliwościach zatrudnienia po ukończeniu danej szkoły. Wiedza ta z pewnością przyczyni się do tego, że uczniowie - może wspólnie z rodzicami - właściwie zaplanują dalszą drogę edukacyjną, prowadzącą do zdobycia odpowiednich kwalifikacji zawodowych.

Ważnym wyzwaniem dla doradcy zawodowego jest współpraca z instytucjami i organizacjami rządowymi i pozarządowymi zajmującymi się doradztwem zawodowym w skali mikro i makro. Niezwykle ważne jest, aby doradca zawodowy pracujący w szkole posiadał aktualną wiedzę na temat sposobów przeciwdziałania bezrobociu w skali kraju, powiatu, gminy, a także aby ją upowszechniał wśród młodzieży i grona pedagogicznego.

Naturalnymi sprzymierzeńcami doradcy zawodowego (co wynika z ustawowych zadań przypisanych poszczególnym resortom) są Ministrowie Edukacji, Pracy i Gospodarki. Wiele działań podejmowanych w ostatnich latach przez tych Ministrów świadczy o dostrzeganiu roli doradztwa zawodowego w aktywnym zapobieganiu i ograniczaniu zjawiska bezrobocia.

Bardzo istotne jest przy tym, aby zarówno organy prowadzące szkoły, jak dyrektorzy szkół mieli świadomość roli, jaką mają do spełnienia współcześnie doradcy zawodowi, a ci ostatni – aby zajmowali w strukturze każdej szkoły odpowiednie do stojących przed nimi wyzwań miejsce.

Список використаних джерел та літератури

1. Kwiatkowski E. Współczesna ekonomia. Bezrobocie podstawy teoretyczne. – Warszawa, 2002.
2. Borkowski T., Marcinkowski A. Bezrobocie w perspektywie socjologicznej // Socjologia bezrobocia // Red. T. Borkowski, A. Marcinkowski. – Warszawa, 1996.
3. Bańka A. (red.): Bezrobocie. Podręcznik pomocy psychologicznej. Poznań, 1992.
4. Dziecko w rodzinie i środowisku rówieśniczym. Wybrane zagadnienia i źródła pedagogiki społecznej / Red. Izdebska I. – Białystok, 2003.
5. Furmanek W. Problemy edukacji zawodowej. – Rzeszów, 2000.
6. Nowacki T. Leksykon pedagogiki pracy. – Radom, 2004.
7. Podgórny M. Strategie zachowań bezrobotnych // Podejmowanie decyzji zawodowych przez młodzież i osoby dorosłe w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej / Red. B. Wojtasik. – Wrocław, 2001.
8. Lamb R.: Poradnictwo zawodowe w zarysie // Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego. –1989. – Nr 9.
9. Kargulowa A. O teorii i praktyce poradnictwa. – Warszawa, 2004.
10. Wajda P. Bezrobocie i przeciwdziałanie bezrobociu w Polsce. Praca magisterska pod kierunkiem S.Kwiatkowskiego. Maszynopis. –Warszawa: WSP ZNP, 2005.

11. Konarzewski P. Rola doradcy zawodowego w orientowaniu zawodowym uczniów gimnazjum. Praca dyplomowa pod kierunkiem Z. Kramka. Maszynopis. Warszawa: WSP ZNP, 2004.
12. Kurowska I.: Rola doradztwa zawodowego w zwalczaniu bezrobocia po roku 1989 w Polsce. Praca dyplomowa pod kierunkiem Słaty E. Maszynopis. – Warszawa: WSP ZNP, 2005.
13. Perzan E. Bezrobocie jako problem spdeczny w powiecie Ostów Mazowiecka. Praca magisterska pod kierunkiem L. Korczak. Maszynopis. – Warszawa: WSP ZNP, 2006.
14. Raport o stanie bezrobocia w I kwartale 2001 roku. Ministerstwo Polityki i Spraw Socjalnych.; Biuletyn Informacyjny Krajowego Urzędu Pracy, wrzesień-listopad 2000, nr 3-4; H. Bednarczyk, J. Figurski, M. Żurek (red.): Pedagogika pracy. Doradztwo zawodowe. ITE Radom.
15. Tekst jednolity: Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 ze zm.
16. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 11 grudnia 2002 w sprawie szczegółowych zasad funkcjonowania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych w tym publicznych poradni specjalistycznych // Dz.U. – 2003. – Nr 5. – Poz.46; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach // Dz.U. – 2003. – Nr 11. Poz.114.

Леандра Корчак. Безробіття і потреба професійної орієнтації в школах.

У статті проаналізовано причини й наслідки безробіття як соціального явища. Представлено чинники, що зумовлюють необхідність здійснення профорієнтації в польських школах з боку психологів та соціальних педагогів.

Leandra Korchak. The Necessity of Vocational Guidance in Schools under Unemployment Conditions.

The article analyses the causes and consequences of the unemployment as a social phenomenon together with the factors that call forth the necessity of vocational guidance realization by psychologists and social teachers in Polish schools.